

5.4.1. Fruitbomen

Historisch beeld

Vrijstaande fruitbomen kennen verschillende historische groeivormen, lage kleine struiken, halfstambomen en breed uitgroeiende hoogstambomen. In groen erfgoed ligt de nadruk op de instandhouding van de historische boomvorm en staat de productie op de tweede plaats. Plantverbanden zoals driehoeks- of vierkantverband kunnen verschillen, afhankelijk van lokaal gebruik en groeivorm.

Doel van het onderhoud

- In stand houden van de historische boomgaard met plantverband en boomvormen.
- In stand houden van het historisch fruitsortiment indien aanwezig.
- Verlengen van de levensduur van oude fruitbomen.

De snoeiwijze van fruit is afhankelijk van de soort, ras en de gebruikte vorm. Hieronder wordt slechts een algemene omschrijving van de te verrichte handelingen gegeven. Goed snoeien van fruitbomen vraagt specifieke kennis en ervaring (zie ook Bijlage 5).

Materieel en werkwijze

- ~ Werk zo veel mogelijk met handkracht en licht materieel.
- ~ Snoei zorgvuldig en voorkom onnodige beschadigingen aan stam en takken.
- ~ Beperk verstoringen en verdichting van de wortelzone van de bomen.

Uitvoerende werkzaamheden

Snoeien

- ~ Snoei vrijstaande appels en peren in de winterperiode.
- ~ Pas, afhankelijk van de leeftijd en opbouw van de boom, begeleidingssnoei, onderhoudssnoei, spoorssnoei en verjongingssnoei toe.
- ~ Voer eventueel in de zomer correctiesnoei uit.
- ~ Snoei vrijstaande pruimen en kersen bij voorkeur in het voorjaar na de bloei.
- ~ Het snoeien beperkt zich bij oudere bomen meestal tot onderhoudssnoei.
- ~ Mispels en kweeperen hebben uitsluitend vorm- en correctiesnoei nodig. Dit snoeiwerk gebeurt in de winterperiode.
- ~ Breng verwaarloosde fruitbomen gefaseerd over een periode van 2 tot 3 jaar terug in de gewenste groeivorm. Het doel is om meer openheid in de kroon te creëren door verkeerde takken te verwijderen en afhanginge takken in te korten zodat er weer groei over hele kroon plaats vindt.
- ~ Sterke snoei kan goed plaats vinden in augustus-september, omdat er geen sterke groeireactie komt.
- ~ Snoei nooit meer dan 30% van het levende materiaal weg.
- ~ Creëer en onderhoud door snoei in een grote hoogstamfruitboom plekken (ladderzetten) waar een ladder veilig tegenaan kan staan en van waaruit snoei en oogst goed mogelijk is.
- ~ Ruim snoeiafval op en voer het af.

Vruchtdunning

- ~ In juni wordt bij te veel vruchtzetting gedund, vooral bij appels en pruimen. Dun zorgvuldig met een scherpe schaar of met duim en wijsvinger.

Blad en oogstresten

- ~ Voer blad- en oogstresten in de herfst zo veel mogelijk af. Voor vogels kan een beperkte hoeveelheid gezond rottend fruit blijven liggen.
- ~ Ruim schimmelende en zieke vruchten op vanwege besmettingsrisico.

Ziekten en plagen

- ~ Gebruik, waar dit nodig is, gewasbeschermingsmiddelen als lijmband – liefst op milieuvriendelijke basis - en nuttige organismen als sluipwespen.
- ~ Snoei pruimen en kersen na de bloei in droge perioden, omdat ze gevoelig zijn voor loodglans en bacteriekanker. Besmetting vindt eerder plaats bij wintersnoei.
- ~ Reinig bij ziekten snoeigereedschap met spiritus.

Aanplant

- ~ Geef bij vervanging of nieuwe aanplant de voorkeur aan historische en regionale rassen.
- ~ Inboet gebeurt zo veel mogelijk binnen het oorspronkelijk aanwezige plantverband of ontwerp. Voor hoogstamfruitbomen is de onderlinge plantafstand sterk afhankelijk van soort, ras, onderstam en gewenste snoeivorm.

Aandachtspunten

- ~ Zie 3.3.1.
- ~ *Vogels nestelen graag in oude fruitbomen. Hou daarmee rekening bij het tijdstip van snoeiwerkzaamheden.*

5.4.2. Leifruit

Historisch beeld

Leifruitbomen of espaliers worden tegen muren of langs een latwerk of geleidingsframe (het spalier) van hout of metaal geleid en in vorm gesnoeid. Een aantal historische vormen zijn waaiers, snoeren, palmetten en pauwstaart. Er zijn ook vrijstaande leivormen. In (historische) kassen worden druiven, vijgen, perziken en abrikozen geteeld.

Doel van het onderhoud

- In stand houden van de historische leifruit-horticultuur.
- In stand houden van het historisch fruitsortiment.
- Verlengen van de levensduur van oude leifruitbomen.

De snoeiwijze van leifruit is afhankelijk van de soort, ras en de gebruikte leivorm. Hieronder wordt slechts een algemene omschrijving van de te verrichte handelingen gegeven. Het snoeien van historisch leifruit is werk voor een vakspecialist (zie ook Bijlage 5).

Materieel en werkwijze

- ~ Werk zo veel mogelijk met handkracht en licht materieel.
- ~ Snoeien kan soms door wegnippen met duim en wijsvinger, dus zonder snoeischaar.
- ~ Snoei zorgvuldig en voorkom onnodige beschadigingen aan stam en takken.
- ~ Beperk verstoringen en verdichting van de wortelzone van de bomen.

Uitvoerende werkzaamheden

Snoeien pit- en steenvruchten

- ~ Snoei pitvruchten, appels en peren in de winterperiode (vormsnoei en verjongingssnoei).
- ~ Snoei deze in de zomer meerdere malen om spoorvorming en vruchtzetting te bevorderen.
- ~ Zijscheuten kunnen met de hand weggeknepen worden zonder snoeischaar.
- ~ Snoei steenvruchten, pruimen, perziken en abrikozen in het voorjaar na de bloei.
- ~ Vormsnoei is vooral in de opbouwfase nodig.
- ~ Pas bij vruchtdragende leibomen verjongingssnoei toe.
- ~ Breng verwaarloosde fruitbomen gefaseerd weer terug in de gewenste groeivorm.

Vruchtdunning

- ~ In juni wordt bij te veel vruchtzetting gedund, vooral bij appels en pruimen. Dun zorgvuldig met een scherpe schaar of met duim en wijsvinger.

Snoeien van vijg

- ~ Geef een vijgenstruik in opbouw vormsnoei in het vroege voorjaar.
- ~ Een dragende struik krijgt correctiesnoei in juni en verjongingssnoei in februari/maart. Een vijg produceert vruchten op het hout dat in het voorgaande jaar is gevormd.

Snoeien van druif

- ~ Snoei druiven in de late herfst.
- ~ Knip in het groeiseizoen de zijscheuten van een legger tot twee of drie knoppen terug voor vruchtzetting.
- ~ Pas verjongingssnoei toe om een afgedragen legger te vervangen.

Geleiding

- ~ Bind leibomen als dit nodig is na de snoei weer aan de geleidingsconstructie.
- ~ Verwijder oude bevestigingsmaterialen die dreigen in te groeien. Historische materialen voor het aanbinden zijn wilgenteen, raffia, henneptouw en jute. Tegenwoordig wordt vooral kunststof bindbuis gebruikt.
- ~ Controleer een historische geleidingsconstructie regelmatig op constructie en stabiliteit.
- ~ Repareer gebreken zo veel mogelijk met behoud van het oorspronkelijk materiaal en techniek.

Bodemverbetering en bemesting

- ~ Geef fruitbomen jaarlijks een compost- of mestgift.
- ~ Geef daarnaast een onderhoudsbemesting met organisch samengestelde mest of kunstmest met aanvullend kali of magnesium. De gift is afhankelijk van soort, standplaats en bodemvruchtbaarheid.

Snoei-, blad- en oogstresten

- ~ Voer blad- en oogstresten in de herfst zo veel mogelijk af. Voor vogels kan een beperkte hoeveelheid gezond rottend fruit blijven liggen.
- ~ Ruim schimmelende en zieke vruchten op vanwege besmettingsrisico.
- ~ Ruim snoeihout op en voer het af.

Ziekten en plagen

- ~ Gebruik, als dit nodig is, gewasbeschermingsmiddelen als lijmband, liefst op milieuvriendelijke basis, en nuttige organismen als sluipwespen.
- ~ Snoei pruimen en kersen na de bloei in droge perioden, omdat ze gevoelig zijn voor loodglans en bacteriekanker. Besmetting vindt eerder plaats bij wintersnoei.

Aanplant

- ~ Geef bij vervanging of nieuwe aanplant de voorkeur aan historische en regionale rassen. Deze moeten op een langlevende onderstam worden geënt. Moderne onderstammen voldoen hier niet omdat ze na circa 30 jaar doodgaan, net als het model volgroeit is.
- ~ Bouw het model van de boom op passend bij de historische plek.

Aandachtspunten

- ~ *Zie 3.3.1.*

5.4.3. Kleinfruit

Historisch beeld

Tot kleinfruit rekenen we aalbessen, kruisbessen, bramen, frambozen en wijnbessen. In fruittuinen op buitenplaatsen wordt vaak ook kleinfruit geteeld. De teelt vindt plaats op kweekbedden als vrije struik of langs draad en als fruithaag.

Doel van het onderhoud

- In stand houden van de gevarieerde teelt in een historische fruittuin.
- In stand houden van het historisch fruitsortiment.

De snoeiwijze van kleinfruit is afhankelijk van de soort, ras en de gebruikte kweekvorm. Hieronder wordt slechts een algemene omschrijving van de te verrichte handelingen gegeven.

Materieel en werkwijze

- ~ Werk zo veel mogelijk met handkracht en licht materieel.
- ~ Beperk verstoring en verdichting van de wortelzone van de struiken.

Uitvoerende werkzaamheden

Snoeien en geleiden van bessen

- ~ Kruisbessen en aalbessen zetten vrucht op overjarig hout. Verwijder in de winter oud en dood hout en kort de zijscheuten in. In de zomer kunnen nieuwe scheuten worden ingekort.
- ~ Zwarte bessen zetten vrucht op eenjarig hout. Snoei in de winterperiode oud afgedragen hout sterk terug.
- ~ Kruisbessen en aalbessen zijn geschikt als lestruik. Als geleiding worden meestal horizontaal gespannen draden gebruikt. Na iedere snoei worden de bessen indien nodig weer aangebonden.

Snoeien en geleiden van bramen en frambozen

- ~ Bramen en zomerframbozen dragen vrucht aan scheuten die het voorgaande jaar gevormd zijn. Verwijder de afgedragen takken in de herfst na de oogst.
- ~ Bind jonge scheuten weer aan.
- ~ Herfstframbozen dragen vrucht aan scheuten die in hetzelfde jaar gevormd zijn.
- ~ In de winter worden alle afgedragen scheuten van herfstframbozen op de grond weggesnoeid.

Snoei-, blad- en oogstresten

- ~ Ruim snoei-, blad- en oogstresten zo veel mogelijk af.

Bodemverbetering en bemesting

- ~ Geef bessen en bramen elk jaar een compost- of mestgift.
- ~ Geef een onderhoudsbemesting met organisch samengestelde mest.

Aanplant

- ~ Pas bij vervanging of nieuwe aanplant bij voorkeur historische en regionale rassen toe.

Aandachtspunten

- ~ Zie 3.3.1.

5.4.4. Moestuin, groenten- en kruidenbedden

Historisch beeld

In verschillende historische moestuinen worden op ambachtelijke wijze traditionele groenten, kruiden en snijbloemen geteeld voor lokaal gebruik. De moestuin is ingedeeld in kweekbedden, vaak met een geometrische structuur. In sommige moestuinen zijn historische fruitmuren als begrenzing aanwezig en kweek- of broeibakken.

De toegepaste kweekmethoden zijn afhankelijk van soort en ras. De meeste historische moestuinen werken op biologische of ecologische wijze.

Doel van het onderhoud

- In stand houden van de historische moestuin als cultuurhistorisch onderdeel van de buitenplaats.
- In stand houden van oude regionale cultuurgewassen (landrassen) als onderdeel van het genetisch bronnenmateriaal.

Materieel en werkwijze

- ~ Verricht de werkzaamheden indien mogelijk kleinschalig en handmatig.
- ~ Voorkom verdichting en structuurbederf in de plantvakken.

Uitvoerende werkzaamheden

Plantklaar maken

- ~ Maak lege kweekbedden schoon en bewerk ze. Bemest ze indien nodig.
- ~ Verwijder oude beplantingsresten en blad.

Kantopsluitingen

- ~ Controleer kantplanken en andere opsluitingen van de kweekbedden op gebreken.
- ~ Repareer waar nodig.

Teeltplan

- ~ Maak voor de teelten een jaarlijkse planning van te kweken soorten, plaats in de moestuin en teelt- en oogstperiodes.
- ~ Hou hierbij ook rekening met vruchtwisseling en groenbemesting.

Voorkweken

- ~ Zaai in het vroege voorjaar bepaalde groentensoorten voor in kweekkas of broeibak.
- ~ Verspeen de zaailingen.

Inzaaien en aanplanten kweekbedden

- ~ Vanaf het voorjaar kunnen op de kweekbedden soorten worden ingezaaid of uitgeplant.

Onkruid verwijderen

- ~ Wied onkruiden meerdere malen per seizoen zorgvuldig.

Water en bemesting

- ~ Besproei of begiet de plantperken na aanplant en tijdens droge periodes.
- ~ Bemest aanvullend indien nodig.

Oogsten

- ~ Oogst de volgroeide producten zorgvuldig.

Composteren

- ~ De meeste moestuinen beschikken over een compostplek waar oud plantmateriaal, blad en organische mest wordt gecomposteerd voor eigen gebruik.
- ~ Verwerk op de composthoop geen wortelonkruiden en onkruid met zaden of ziek plantmateriaal.

Onderhoud aan paden

- ~ Zie 4.2.